

המקור בפרשה: צרור את המדינים (כה יז),
שהמחטיא חברו גדול מן ההורגו, (תנחומא).

מסביב לשולחן

עורך – הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

עיקרי הענין

הרב מאיר שולביץ

משולחן גבוה

עיקרי העניין- גדול המחטיאו יותר מן ההורגו.

א מקור העניין. במדרש רבה (כאן בפ' פרשת פינחס ד כה, יז) צרור את המדינים, למה כי צוררים הם לכם, מיכן אמרו חכמים בא להרגך השכם להרגו ר"ש אומר מנין שהמחטיא את האדם יותר מן ההורגו שההורג הורג בעולם הזה ויש לו חלק לעוה"ב והמחטיא הורגו בעולם הזה ובעולם הבא שתי אומות קדמו את ישראל בחרב ושתים בעבירה המצרים ואדומים קדמו בחרב (שמות טו) אמר אויב ארדוף אשיג אריק חרבי (במדבר כ) ויאמר אליו אדום לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך ושתים בעבירה מואבים ועמונים על אלה שקדמו בחרב כתיב (דברים כג) לא תתעב אדומי (שם /דברים כ"ג/) לא תתעב מצרי אבל אלו שקדמו בעבירה להחטיא את ישראל לא יבא עמוני ומואבי (שם /דברים כ"ג/) גם דור עשירי עד עולם. כנ"ל ממש נמצא ג"כ במדרש תנחומא (כאן בפרשתנו פ' פינחס) ע"כ. ובביאור הדבר שהמחטיאו הורג לו גם את העולם הזה, ראיתי בספר **אמרי אליעזר** להגאון ר"א פריפלעד כאן בפרשתנו שביאר, ומה שאמרו שהמחטיאו הורגו בעולם הזה נראה לפרש לפי שכל מי שנכשל בחטא אפי' פעם אחת נהיה לו משיכה לחטא הזה כמבואר באור החיים בריש הפרשה, אם כן אחרי שהכשיל אותו פעם אחת הרי כל ימיו יש לו משיכה לעבירה הזו וזה לוקח לו את השקט והשלוה של העוה"ז וככל שחוטא יותר כך נטרפת עליו דעתו יותר ויותר.

ב המחטיא את הרבים אין מתפללין עליו. ספר חסידים (סימן תרפח) מי שמחטיא את הרבים וחלה אין מתפללים עליו שיתרפא, או מי שמונע את הרבים לעשות מצות, ואף מי שהחטיא את הרבים ומתו מקצתם וחלה אין מתפללים עליו שיעשה תשובה כי לא יועיל אבל מי שמונע לעשות זכיות יוכלו להתפלל שלא יעשה יותר (כ"ז) כן גם מי שמחטיא בשוגג כגון שאין צדיק וחכם ביראת שמים ממנו אצלו אבל אם יש אצלו והוא מזהירו כבר מזיד הוא.

ג אין לדון דין זה שיהיה בזה נ"מ להלכה. כ' הגאון רבי ירוחם פערלא, בביאורו לספר המצוות לרס"ג (עשין עשה כח) וכתב: ובאמת דבלאו הכי נראה ברור דאין לדון ע"פ סברא זו לענין הלכה. דקיי"ל אין מביאין ראיה מן האגדה. וכבר כתב הר"ב תה"ד (בפסקים וכתבים סי' ק"ח) וז"ל נראה דאין לחלק כלל בשביל טעם זה דמפרש הסמ"ג דרך אגדה בעלמא ולא מחלקינן

משום אותו טעם. כי הא דאמרינן (פרק המפלת) מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה שלא יהיו הכל שמחין ואביו ואמו עצבין וכו'. ולפי זה אם ילדה בזוב שצריכה שבעה נקיים לאחר שבעת ימי לידה וכי ס"ד שיהא הבן נימול לארבע עשר. וכאלה רבות בתלמוד עכ"ל עיין שם. וכן נראה מוכח מהכא גופא דאפילו ר"ש גופי' לא סמך על סברא זו להלכה. דאל"כ למה לו לדון ק"ו דבע"ז ניתן להצילו בנפשו. תיפוק ליה מהך סברא גופא. דכיון דהחטיא קשה לו ממיתה מיהת בעבירה דע"ז. אם כן קרינן בי' לא תעמוד על דם רעך. וחייבין להרגו כדי שלא יכשל בעבירת ע"ז. אלא ודאי אף על פי שאמר ר"ש כן דרך אגדה. לא סמך על זה לדינא. וזה פשוט מאוד אצלי ולא היה כדאי להאריך בזה לולא שהאחרונים ז"ל נקטו דברים כפשוטן. ובנו ע"ז יסוד לענין דינא.

עוד ראה בשו"ת יביע אומר (חלק א - יורה דעה סימן ט ס"ק יד) ובעיקר האי כללא דנקטינן דחמירא סכנתא מאיסורא, לכאורה היה מקום להעיר ממ"ש בספרי (פ' תצא), בפסוק לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה', דגדול המחטיאו יותר מן ההורגו, וכ"כ הט"ז א"ח (ס"ס שו) שהצלת ישראל שלא ימיר דתו עדיף מפיקוח נפש. וע"ע בשו"ת אבני נזר (חיר"ד סי' שמב אות ט). ע"ש. וא"כ סכנת הנפש חמורה יותר מסכנת הגוף, ולמה החמירו יותר בסכנת הגוף, דלא מהני חזקה. ואפשר ליישב דבאיסורא יש ג"כ ס"ס להקל, שמא הדבר מותר, ואת"ל אסור, שמא יהיה נודע לו אח"ז וישוב בתשובה. משא"כ בסכנה הא מית ליה. אבל אם נאמר דלא מהני ס"ס בסכנה, אף על גב דמהני באיסורין, הדרא קושיא לדוכתה, וצ"ל דגבי איסורא הפה שאסור הוא הפה שהתיר, במקום חזקת היתר, ואין כאן סכנת נפש כלל, וכן במקום שיש רוב להקל, גזרת הכתוב ללכת אחר הרוב, וכמ"ש בשטה מקובצת (ב"מ ו:), אבל בסכנה לא שייך לומר כן, שלפעמים המיעוט גובר על הרוב, ומש"ה לא אזלינן בה בתר חזקה ורובא וס"ס.

ד אולי רק בעבודה זרה נאמר חומרא זו. הנה מסיק הגר"פ דאין הכי נמי דמקרא אין ראיה אלא למחטיאו בחטא של ע"ז החמורה, ור"ש לשיטתו אזיל דאיהו קאמר בסנהדרין (עג, ב) שהעובד ע"ז ניתן להצילו בנפשו מק"ו ומה פגם הדיוט ניתן להצילו בנפשו פגם גבוה לא כ"ש, ואם כן שפיר קאמר לטעמיה דמהחטיא את האדם קשה לו מן ההורגו. דהיינו בחטא של ע"ז. אבל לדין דקיי"ל דאפילו בע"ז לא ניתן להצילו בנפשו, אם כן ע"כ גם בע"ז לא אמרינן דהמחטיא קשה מן ההורגו, דא"כ היה לן לומר דניתן להצילו בנפשו משום לאו

מן שר התורה רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א

למה אין אומרים במדין, דברי הרב וכו'

צרור את המדינים וגו', כי צוררים הם לכם בנכליהם (כה, יז-יח). בספר "תפארת יהונתן" כתב כי לכאורה יכלו המדינים לטעון "דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין" שהרי מי אמר לישראל להתפתות אחריו, אולם כלל זה נאמר בכל העבירות שבתורה, למעט עון ע"ז, כי בהחטיאים הרבים בע"ז כוונתם לעקור את "הרב" עצמו, על כן נתחייבו המדינים כלייה.

תשובה: יש לומר שלא שייך במדינים הכלל של דברי הרב וכו', כי הטעם הוא משום דכסבור שלא ישמע לו כמו שכתב הסמ"ע (ח"מ סי' קפ"ב), וכאן הרי רצו באמת שיכשלו.

עוד י"ל שדברי הרב כו' צריך לטעון, ומדלא טעין ראיה שנתכוין להכשילו, וראיה כי במסית מפורש בגמ' (סנהדרין כ"ט א) שאין אומרים דברי הרב כו', "איהו לא טעין אנן נטעון", משמע שצריך לטעון. (דרך שיחה)

האם בן נח מחזהר שלא להחטיא

צרור את המדינים וגו' (כה"י י"ז). **שאלה:** וכי בן נח מצווה על לפני עור.

תשובה: על העוולה שבדבר, כעין מה שכתבו החוס' בבבא בתרא (ט"ז ב') על עשו. (דרך שיחה)

מחטיא רבים שיש לו זכות ת"ת

גמ' סנהדרין ק"ב א', תפשו הקדוש ברוך הוא לירבעם בבגדו, ואמר לו חזור בך, ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן, אמר לו מי בראש, בן ישי בראש, אי הכי לא בעינא. וקשה הא אמרינן באבות (פרק ה משנה יח) "כל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה", וירבעם בן נבט שהחטיא את הרבים [כמ"ש שם במשנה באבות מהפסוק], איך תפסו הקב"ה בבגדו ואמר לו חזור בך, הרי אין לך סיוע גדול מזה?
תשובה: משום שהי' לו זכות גדול של ת"ת. (שאלת רב)

דלא תעמוד על דם רעך. דהרי הצלה היא לגבי דידיה, אלא ע"כ שלא נפסק כן להלכה גם לגבי עבירת עבודה זרה.

ה] תלמיד שלא הגיע להוראה שהורה וגרם למכשול הרי הוא בכלל מחטיא את הרבים. ראה שו"ת הרא"ש כלל מה סימן יז, שכ' וראוי לעונש גדול ומופלג על שפגע באשת איש ולא נמלך בגדולי הארץ, ולא היה לו לסמוך על הוראת תלמיד שלא הגיע להוראה, ואותו תלמיד ראוי לענש כמוהו כי גדול המחטיא את חבריו יותר מן ההורגו.

ו] השקפת מן החזו"א על החינוך הקלוקל של החילוניים. סיפר רבי שלמה כהן, בשנת הפרעות תש"ו הבעתי לפני רבנו החזו"א את חרדתי כי אין יום שיעבור בלי קרבנות יהודים שנפגעים מידי הערבים, הוכיחני רבנו מדוע אינך מזועזע כל כך מזה שאלפים ורבבות ילדים מישראל מקבלים חנוך חפשי שהוא כשריפת נשמה וגוף קיים וכי רציחה זו ההמונית היא פחות אכזרית מרציחת הערבים שפוגעת רק ביחידים ולא בהמונים כה גדולים והרי חז"ל קבעו שגדול המחטיאו יותר מן ההורגו. (מספר עקבתא דמשיחא).

ז] המציל מחטא חשיב כמקיים מצוה. ראה בשו"ת בית יצחק (אבן העזר א סימן טז) שדן לגבי היתר מאה רבנים לישא אשה על אשתו בנשתטית, וכתב והנה בנ"ד הבעל כבר קיים מצות פו"ר מ"מ יש להתיר לבעל לישא אחרת שלא יכשל ח"ו והרהורי עבירה קשים מעבירה ולאצולי מעבירה גדול יותר ממצוה דרש"י כ' בפ' תצא דהמחטיא את חבריו יותר מהורגו וה"ה להציל מעביר' חשוב כעושה מצוה הגם דנמ"י ס"ל דבשביל פו"ר ובשביל שבת מוכרין ס"ת ובשביל הרהורי עבירה אין מוכרין ס"ת מ"מ הרי שי' הרמב"ן דמוכרין ס"ת בשביל הרהור עבירה ואף לדעת הנמ"י י"ל דדוקא ס"ת אין מוכרין דהוא איסור מדינא דגמרא משא"כ חרם דר"ג דל"ה מדינא דגמרא מתירין וכו' עיי"ש.

הגאון רבי אברהם סאלים שליט"א

ראש ישיבת מאור התורה

הכשלת חברו במדה רעה

אומרים בשם גאון המוסר מרן הגר"י סלנטר זצ"ל, שהמכשיל את חברו במדה רעה אינו עובר באיסור לפני עיור. וכ"כ גם הגאון רבי יוסף חיים זצ"ל בשו"ת תורה לשמה (סי' שט), והוכיח כן מדברי הגמ' בקדושין (לב א) שמספרת על רב הונא שקרע בגד יקר לפני רבה בנו כדי לבחון אותו אם יכעס, ושאלה הגמ' הרי אם יכעס הבן יעבור על כיבוד אב, ורב הונא שגורם לו איסור זה עובר על לפני עיור, ותירצה הגמ' שמחל רב הונא על כבודו, וממילא לא יעבור רבה בנו על כיבוד אב. והקשה הגרי"ח ז"ל, הרי מ"מ עובר הבן על איסור כעס, וא"כ יעבור רב הונא על לפני עיור בזה שהכשיל את בנו בכעס, והוכיח מזה דבחטא מידות רעות אין המכשיל עובר על איסור לפני עיור.

והטעם לזה ביארו, משום שהאיסור אינו מעשה הגאווה או הכעס וכיוצא בזה, אלא עצם המידה הרעה שבלבו, ומעשה זה רק הוציא לפועל את נטיית לבו לכעוס או להתגאות, ונמצא שחברו לא הכשילו, כי החטא והכשולון אינו המעשה, אלא התכונה הרעה שבנפשו. וזהו הטעם לכך שלא חשש רב הונא להכשיל את בנו במדת הכעס, כי אם היה רבה בנו כועס, נמצא שהיתה בנפשו מדה רעה זו, ולא רב הונא הביאו לידי תכונה זו.

ויש להוסיף על כך, דבגמ' בקדושין שם מבואר שרצה רב הונא לנסות בזה את רבה בנו, ולראות אם הוא כועס, ולכאורה צריך ביאור, הרי לא ראה אותו כועס קודם לכן, שהרי א"כ לא היה צריך לנסותו, ובהכרח שלמרות שלא ראה אותו כועס רצה לבדוק אם קיימת בלבו נטייה לכעס, ויש להבין מה תכלית מטרתו בזה. ומוכח מזה יסוד גדול, שעצם מדת הכעס מגונה ואסורה, ועל האדם לבדוק ולברר אם שוכנת בלבו נטייה זו לכעוס, ואם הוא רואה שיש בליבו פגם כלשהו במדה זו, עליו לעמול ולתקן זאת, אף אם נטייתו הרעה אינה מכשילה אותו בחטא בפועל, ואף אם יתכן שלא יכשל בה כל ימי חייו (וראה עוד מש"כ בברכי יוסף יו"ד סי' רמ סק"ג).

והטעם לזה, משום שיסוד כל עבודת המדות הוא ההליכה בדרכיו של הקב"ה, וכמו שאמרו בספרי (דברים יא כב) ללכת בכל דרכיו, מה הוא רחום אף אתה היה רחום, וזה מה שמוטל על האדם, להשלים את נפשו שיהיה דומה לבוראו, ולא רק להמנע מלכעוס בפועל, אלא גם לעקור את הנטייה לכעס ולרגזנות מליבו. וכך מבואר מדברי הרמב"ם בשמונה פרקים (פ"ד) האדם השלם צריך לו שיזכור מדותיו תמיד, וישקול פעולותיו, ויבחן תכונות נפשו יום יום, וכל מה שיראה נפשו נוטה לצד קצה מן הקצוות, ימהר ברפואה ולא יניח התכונה הרעה להתחזק וכו'. ומבואר בדבריו שאין האדם צריך להשמר רק מחטא בפועל, אלא עליו להשמר גם מעצם התכונה הרעה, ואף לבחון מידי יום ביומו את עומק מסתרי הלב, האם יש בו נטייה מועטת לצד הרע, ומיד למהר ולתקנה.

(נתיב התורה פ' פנחס, עיי"ש הרחבה)

הגאון רבי יצחק סורוצקין שליט"א

ראש ישיבת טעלז ומתיבתא דלייקווד

מחטיא את היחיד ואת הרבים

הרמב"ם בפ"ד מהל' תשובה ה"א, הביא ד' דברים שמעכבין את התשובה מפני עון גדול, וא' מהם הוא המחטיא את הרבים. ולכאול' צ"ע מש"כ הרמב"ם דאין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה מפני דהוי עון גדול, דביומא פ"ז אמרו וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה שלא יהא בן עדן ותלמידיו בגיהנם, הרי להדיא דיסוד הדבר דאין מספיקין בידו אינו מחמת חומר וגודל החטא כ"א מטעמא אחרינא שלא יהא בן ע"ג ותלמידיו בגיהנם, וצ"ע.

והנה לטעמא דגמ' שלא יהא בן ע"ג ותלמידיו בגיהנם, כתב התוספות יוה"כ שם דמבואר מזה דמחטיא את הרבים הוא אפילו מחטיא ליחיד אחד, אולם לפי טעמא דאין מספיקין מחמת גודל חטאו י"ל דהוא דוקא במחטיא את הרבים, אבל מחטיא ליחיד או אפילו יחידים מספיקין בידו לעשות תשובה. והנה הרמב"ם כתב המחטיא את הרבים וכו', אבל הרי"ף בפ' יוה"כ כשמנה הכ"ד דברים שמעכבין התשובה כתב רק "המעכב את הרבים מלעשות מצוה", ולא נקט גם המחטיאם בל"ת, וצ"ע מ"ט הרי"ף לא הביא עיקר הך מילתא דמחטיא את הרבים בל"ת.

אולם לפי המבואר י"ל, דהרי"ף הביא שם לעיל מיני' להגמ' דהמחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה מטעמא שלא יהא תלמידיו יורדין לשאול והוא נחל עוה"ב, והך טעמא שייך אפילו ליחיד נמי, אלא דלהך טעמא אינו רק בל"ת לחוד אבל במעכב את הרבים מדבר קל כמו לעשות מצוה, י"ל דל"ש הך טעמא [ועיין ברמב"ם לעיל בפ"ג ה"י יעו"ש], ועי"ז כתב הרי"ף דמ"מ במעכב את הרבים מלעשות מצוה, מחמת חומר העון דמחטיא את הרבים אף בביטול מצוה ג"כ אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ולפ"ז נמצא דלדעת הרי"ף המחטיא את חברו בל"ת, הוא גם כשמחטיא יחיד.

והנה ברמב"ם שם כתב בין אלו שאין מספיקין בידם לעשות תשובה, "המטה את חברו מדרך טובה לרעה, כגון מסית ומדיח", הנה שינה הרמב"ם לשונו, דבמחטיא כתב מחטיא את "הרבים", ואילו הכא כתב מטה את "חברו". ולכאורה משמע דהרמב"ם מחלק בזה, דבמטה מדרך טובה, אפילו מטה יחיד לחוד אין מספיקין בידו מלשוב, ומשא"כ במחטיא דוקא מחטיא את הרבים אין מספיקין בידו מלשוב, אבל מחטיא יחיד מספיקין בידו מלשוב, וכמו שכתבנו בדעת הרי"ף. [ולכן כתב הרמב"ם הטעם משום שהוא עון גדול, ולא כתב הטעם כד' הגמ' שלא יהא בן עדן ותלמידיו בגיהנם, דטעם עון גדול שייך רק במחטיא את הרבים].

אולם עיי"ש ברמב"ם שכתב אח"ז דכל שאפשר בידו למחות באחרים בין יחיד בין רבים ולא מיחה נמצא כמחטיאו, ואין מספיקין בידו מלשוב, נראה דס"ל להרמב"ם דאף במחטיאו לא בעי רבים וגם ביחיד נמי אין מספיקין בידו, ועיין גם ברמב"ם שם בה"ג, שכתב דהחולק עם הגנב מחזיק יד הגנב ומחטיאו, הרי דאף ביחיד נמי אין מספיקין בידו ודלא כמש"כ בדעת הרי"ף, וצ"ע.

(גבורת יצחק, הל' תשובה)

מחטיא את חברו

לייסקר

דבר פלא כתב צפת"ש חו"מ [ס' ע"ה י"ט], כי מותר לייסקר חשוד ע"פ אומדנא כי הוא גנב, על מנת שיודה בגניבה ויחזור, וראה שם, כי ר' העשיל רבו של הש"ך הפקיד שרשרת, ונגנבה, והסכימו הש"ך ור' העשיל, כי מותר לייסקרו קצת ע"מ שיודה בחטאו.

אשר נראה מזה כי מותר לב"ד לייסקר חוטא כדו שיודה בעבירה.

אומדנא

והדברים תמוהים ביותר, הרי להוציא פרוטה מאדם אי אפשר כלל וכלל, רק בראיה ברורה.

"כיוג" לא מהני [ס' פ"ב], "כרי" לא מהני [ס' ע"ה], "רוב" לא מהני [ס' ר"ב], אומדנא לא מהני ! [ס' ת"ח], ספק ספיקא לא מהני [אבהע"ז ט"ז ס"ו].

אם פרוטה א"א להוציא מאדם באומדנא, איך אפשר להוציא רביעית דם מאותו אדם שמייסרים אותו, וזה ע"י אומדנא.

סדרי ב"ד

והנראה, כי כדי לייסקר חוטאים ולמצוא את בעלי העבירה ולעמיד את הדין על תילו מותר לייסקר גם באומדנא, והיינו כי לסדרי בית הדין מותר אף להכות, לחקור, שהרי כל נדון בבית דין יש בו הלכנת פנים ומ"מ מותר.

נמצא כי סדרי הדין להוכיח מי חוטא וכדי להגיע לפסק דין זה מותר לעשות גם באומדנא.

אבל לפסוק דין חייב להיות אמת לאמיתו שיהיה ברור כשמש שהאדם חייב, ולכן גם אומדנא לא מהני.

לגזול מאדם - לגזול אדם

והנה ת"ח אחד, אמר, כי לגזול מאדם א"א בלתי הוכחה. אבל לגזול את האדם עצמו זה אפשר גם באומדנא.

ברם, הדברים תמוהים, ודע כי הגרי"א זצ"ל אמר להיפך, דהרי קימ"ל בסימן ר"י כי אפשר להקנות לעובר אם הוא בנו, ואסור לגזולו, אמור מעתה אם אסור לגזולו ק"ו שאסור להפיל דאם "ממונו" אסור, ק"ו אותו עצמו אסור. הרי דס"ל דלגזול האדם עצמו גרע טפי

'המחטיא את חברו'

המדרש תנחומא כותב: 'וידבר ד' צרור את המדיינים' למה 'כי צוררים הם לכם' מכאן אמרו רבותינו ז"ל 'אם בא להורגך השכם להורגו' רבי שמעון אומר מנין אתה אומר שכל המחטיא את חברו קשה מן ההורגו? שהורגו בעולם הזה יש לו חלק לעולם הבא והמחטיאו הורגו בעולם הזה ולעולם הבא.

'שתי אומות קדמו את ישראל בחרב ושתיים בעבירה. מצרים ואדומים קדמו בחרב המצרים קדמו בחרב, שנאמר: 'אמר אויב ארדוף אשיג' ואדום, שנאמר 'זיאתר אליו אדום לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך'. ושתיים בעבירה מואבים ועמונים.

'על אלו שקדמו אותן בחרב נאמר לא תתעב אדומי לא תתעב מצרי אבל אלו שקדמו אותן בעבירה להחטיא את ישראל נאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל ד' גם דור עשירי'

מוסיף התנחומא: 'ובעולם הזה לא יצאו ידיהם שנאמר צרור את המדיינים' צרור את המדיינים מהו, אף על פי שכתבתי כי תקרב אל עיר. וקראת אליה לשלום' לאלו לא תעשה כן לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימך לעולם'.

בפירוש עץ יוסף כתב: 'ולכאורה קשה הא פסוק זה 'צרור את המדיינים' במדיין מיירי ולא במואב' ואיך כתב התנחומא שהאיסור לדרוש שלומם וטובתם 'ובעולם הזה לא יצאו ידיהם' על שהחטיאו את ישראל, מדבר על מואב ?

והביא את הילקוט שמעוני על הפסוק: 'נקום נקמת בני ישראל מאת המדיינים' השואל והרי מואבים הם ? אלא לפי שהיו תחילה לדבר שנאמר: 'ילכו זקני מואב וזקני מדין'. מדין יעצו למואב, 'וכתב הז"ר: פירוש לפי שהמואבים נטלו תחילה עצה מן המדיינים לפיכך קראן מדיינים למואבים עכ"ל'. 'הרי שבאמת מואבים היו אלא שקראן הכתוב מדיינים על שנטלו עצה מן המדיינים'.

על הפסוק: 'לא יבוא עמוני ומואבי'. על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור. לקללך'. כותב הספרי: 'על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, שאין תלמוד לומר 'על דבר' המילים 'על דבר' לכאורה מיותרות אלא אף על העצה. וכן הוא אומר עמי זכור נא מה יעץ בלק מלך מואב'.

עונשם של עמון ומואב חמור וכפול. 'גם דור עשירי לא יבוא להם' וגם 'צרור את המדיינים' וגם 'לא תדרוש שלומם וטובתם' 'על שקדמו להחטיא את ישראל'.

עונש חמור יותר יש למסית ומדיח' למי שמסית את חברו לעבוד עבודה זרה או מדיח רבים לעבודה זרה. עליו אמרה תורה: 'ולא תחוס עינך עליו ולא תחמול ולא תכסה עליו כי הרוג תהרגו'.

כל מנהל טוב יודע כי המפתח להצלחה הוא 'זיהוי סיכונים' לזהות מראש מה מאיים עליך ולהיערך נגדו כראוי. הסכנה הגדולה ביותר המאיימת על כל מערכת היא השאננות וההסתגלות לשגרה. צריך להיות ערני ודרוך בכל רגע, ערוך ומוכן לקראת כל איום וסכנה. ההכרה בכוחו של האויב, ביכולותיו ובכלים העומדים לרשותו היא הבסיס לכל תוכנית הגנה. ולזול בכוח האויב, הסחת הדעת מכוונותיו ומזימותיו של האויב מעמידים את האדם בסכנה מוחשית.

'מלחמה לד' בעמלק מדור דור'. עד ליום בו נזכה שניני ד' לנו מכל אייבוינו מסביב שנוכל להילחם לעקור ולהשבית זרעו של עמלק מחיובים אנו לקיים 'זכור את אשר עשה לך עמלק' צריך תמיד לזכור וצריך תמיד לצפות לקיים את הצייוי 'תמחה את זכר עמלק מתחת השמים'.

בראש כל המחטיאים עומד עמלק ומביא האלשיך: 'שרו של עמלק הוא שטן הוא יצר הרע' כל כוחות הרע שיש באדם הם מכוחו של עמלק.

רבנו בעל 'חובת הלבבות' בפרק ה' משער יחוד המעשה מתאר את היצר הרע וכותב: 'בן אדם, ראוי לך לדעת כי השונא הגדול ביותר שיש לך בעולם הוא יצרך הנמסך בכוחות נפשך והמעורב במגז רוחך והמשתתף עמך בהנהגת חושיך הגופניים והרוחניים. המושל בסודות נפשך וצפון בחובך. בעל עצתך בכל תנועותיך הנראות והנסתרות שתהיינה ברצונך. האורב לפתות פסיעותיך ואתה ישן לו והוא ער לך. ואתה מתעלם ממנו והוא אינו מתעלם ממך'.

לאחר 'זיהוי הסיכון' נותן לנו ה'חובת הלבבות' דרכי מלחמה להילחם בסיכון ב'מלך הזקן והכסיל'. הוא מציע לנו לא להיבהל ולא לפחד ממאבק. הוא מוסיף וכותב: 'על כן אל יבהילוך דברו ואם עצמו חייליו אל יפחידך עניינו ואם רבו עוזריו. כי עיקר כוונתו לאמת השקר. ומגמת חפצו להעמיד הכזב. וכמה היא קרובה מפלתו ואיבודו מהו, אם תרגיש חולשתו'.

זה הכול הצגה, היצר מנסה לסובב אותך, 'לאמת את השקר' שתטעה ותחשוב שהשקר זו האמת ח"ו. כל מה שעליך לעשות זה להכיר בחולשה שלו. לעצור לרגע ולחשוב 'מה האמת'. מה באמת טוב לי. מה בורא עולם אומר לי לעשות.

ברגע שתדע מה האמת כבר הכנעת את היצר. יותר לא יהיו לו טיעונים נגדך. נקודת האמת היא נקודת האור שלך. מעט מן האמת מנצח הרבה מהשקר. כי 'מעט מהאור דוחה הרבה מן החושך' ובשם ד' נעשה ונצליח.

חומר האיסור להכשיל חבירו באיסור

מובא בחז"ל המאמר "גדול המחטיו יותר מן ההורגו", המקור לכך הוא בספרי בפרשת כי תצא סימן קי"ז וז"ל 'ר' שמעון אומר מצריים הם טבעו את ישראל בים, ואדומים הם קדמו את ישראל בחרב, ולא אסרם הכתוב אלא עד ג' דורות. עמונים ומואבים שנטלו עצה להחטיא את ישראל אסרם הכתוב איסור עולם, ללמדך שהמחטיא את האדם קשה לו מן ההורגו, שההורגו אין מוציאו אלא מן העולם הזה והמחטיאו מוציאו מן העולם הזה ומן העולם הבא". [דברי הספרי מובא ברש"י דברים כ"ג ט' ובמד"ר במדבר כ"א ד' ובמדרש תנחומא ס"ז]. כמה רעות עשו המצרים לישראל העבידות בפרך וזרקו את הילדים לים שחטו את התינוקות לרחוץ בדמם ואחרי כל זאת כתוב "לא תתעב מצרי", ואילו עמון ומואב שלא פגעו כלל בגופם רק החטיאום עליהם נאמר "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' עד עולם", נתעבים ומאוסים הם ואינם ראויים להזבק באומה הקדושה.

מובא בשו"ע סימן תר"ע סעיף ב' ריבוי הסעודות [בחנוכה] שמרבים בהם הם סעודת הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה", ומבואר במשנ"ב (שם) וז"ל "ונראה הטעם דלא קבעו חג חנוכה בחיוב משתה ושמחה כמו בפורים, כי בפורים היה הגזירה להשמיד ולהרוג את הגופות שהוא ביטול משתה ושמחה ולא את הנפשות, לכך כשהצילים הקב"ה קבעו להללו ולשבחו יתברך ע"י משתה ושמחה משא"כ במעשה דאנטיוכוס שלא גזר עליהם להרוג ולהשמיד רק צרות ושמדות כדי להמיר דתם (כמו שאנו אומרים להשכיחם תורתך ולהעבירם מעל חוקי רצונך) וכשהצילים לא קבעו אלא להלל ולהודות כאן שהם רצו שנכפור בדתו חס ושלומו והקב"ה הצילנו, ומקור להסבר זה הם דברי הלבוש (שם).

הט"ז (שם) תמה על דברי הלבוש, כיון שהיונים רצו להחטיא את ישראל וגדול המחטיו יותר מן ההורגו א"כ בימי חנוכה צריך יותר להרבות במשתה ושמחה מימי הפורים. אף שבימי הפורים, היתה הגזירה בגוף שהרי רצו להרוג את גופות ישראל מ"מ הרי גדול המחטיו יותר מן ההורגו. בס' ערוך השלחן סימן תר"ע ס"ט מיישב את קושיית הט"ז וז"ל "אף שזה גרוע מגזירת הגוף, מ"מסוף סוף הם גזירות הנפש לכן צריכין לשמח הנפש בהלל ותודה וזמירות ושירות ותשבחות ואין להגוף ענין בזה". האליה רבה (שם) אות י"ד מיישב דברי הלבוש וז"ל "ולענ"ד לא קשה מידי דשם מחטיו ברצון הוי משא"כ הכא דהוה על אונס, וא"כ לא שייך באונס טעם דמחטיא קשה שמוציאו מעולם הזה ומעולם הבא", וכוונת דבריו דהטעם משום דאנוס רחמנא פטריה וא"כ אינו נחשב עבירה כלל ואינו נענש עליה ולכן אינו חמור יותר מן ההורגו שמאבדו מקיום מצוות בעוה"ז (עי' בס' חזון עובדיה חנוכה עמ' מ"ו משכב"ז על דברי הגמ' בגיטין מ"ו ע"ב), וכ"כ בדברי הא"ר הנצי"ב בספרו עמק הנצי"ב על הספרי פרשת מטות דגדול המחטיו יותר מן ההורגו במחטיו לעבור במזיד (עי' שו"ת פרי השדה ח"ד סימן נ"ו אות ד' ובמשנ"ב סימן ש"ז ס"ק ס"א).

שו"ת מהרשד"ם יור"ד סימן ר"ד פסק שהרואה אדם שנתפס לחבורה רעה שהביאוהו לחטוא חייב לטרוח ולהוציא ממון כדי להצילו מהם, שהרי אם הרואה את חבירו טובע בנהר חייב להצילו אפילו לטרוח

ולהוציא ממון ולומדים זאת בגמ' סנהדרין ע"ג מ"לא תעמוד על דם רעך" א"כ להציל נפוש מני שחת על אחת כמה וכמה שחייב, ומשום כן פסק שהמוציא ממון לצורך זה לא יכול לתבוע את הממון מהניצול (באופן שבסוף לא הצליח להצילו) שהרי הוא לא טרח בשביל חבירו לבד אלא גם בשביל עצמו לצאת ידי חובתו שלא יעבור על "לא תעמוד על דם רעך". וכ"כ במנחת חינוך מצוה רל"ט ס"ק ו' שחוף ממצות תוכחה הוא חייב ג"כ משום לא תעמוד על דם רעך, דאם הרואה חבירו טובע בנהר חייב להציל, כש"כ דאם יכול להצילו מן העבירה שהיא אבידת נפשו וגופו בודאי חייב להחזירו למוטב ולהצילו, וכ"כ השלה"ק פרשת קדושים אות ס' לגבי הלאו "לא תעמוד על דם רעך" "אם נתחייבנו בהצלת הגוף כש"כ בהצלת נפש שאם יראנו עובר עבירה שמאבד עולמו יצילהו". בשו"ת דברי מלכיאל ח"ד סימן ט"ו כתב שכל אדם מחויב לסלק דבר שיוכל אדם להנזק בגופו וכש"כ בדבר שיוכל להנזק בנפשו ולחטוא בו שהרי גדול המחטיו יותר מן ההורגו.

הגרי"פ פערלא זצ"ל בחיבורו על ספר המצוות לרס"ג ח"א עשה כ"ח (עמוד קע"ב) כתב וז"ל "מאי דנקטו האחרונים דמחטיא את חבירו חמור יותר מההורגו ועל סמך זה פוסקים דינים להלכה למעשה, נלענ"ד הוא תמוה ואדרבה הדבר ברור דאין הלכה כן ומוכיח זאת מכמה מקומות, ומוסיף דהעמונים ומואבים נטלו עצה להשיא להחטיא את ישראל בחטא עבודה זרה וא"כ אין לנו אלא בעבירת עבודה זרה שהיא היותר חמורה מכל העבירות שבתורה שהמחטיאו בה קשה לו מן ההורגו, ומשום כן מסיק בסוף דבריו לגבי מצות תוכחה "אין לנו אלא את העשה המפורשת בה ולא שייכא כלל דלאו דלא תעמוד על דם רעך".

מובא ביו"ד סימן ק"ס סעיף כ"ב "מותר ללוות בריבית מפני פיקוח נפש", דהיינו אם אין אדם כשר שרוצה ללוות בחינם, ורק ישראל רשע אחד שרוצה להלוות בריבית, הגם שהמלוה עובר באיסור שהרי הוא יכול להלוות ללא ריבית, מ"מ מותר ללוה לקחת ממנו הלוואה בריבית מפני פיקוח נפש. ומעיר ע"ז הט"ז (שם) ס"ק כ"א מה חידוש יש בהלכה זו בשו"ע הרי פשוט שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש וא"כ פשטא שצריך להלוות לו בריבית ובשו"ע לא היה צריך לקבוע דין זה, ומשום כן כתב ע"ז בס' שערי דעה יור"ד סימן ק"ס ס"ק ח' שיש חידוש בהלכה זו היות וגדול המחטיא יותר מן ההורגו היה צד לומר שהמלוה עובר בכמה לאוין במה שמלוה בריבית דלגביו אין דין של פיקוח נפש א"כ הלוה אסור ללוות ממנו להחטיאו בכמה לאוין, ולכן נפסקה הלכה זו בשו"ע. [עי' בגור אריה פרשת לך לך פי"ב פסוק י"ג].

הגרי"פ פערלא (הנ"ל) מקשה על השיטות שמחטיא את חבירו חמור יותר מן ההורגו א"כ מדוע רק בג' עבירות יהרג ואל יעבור, הרי גם האיסור לפני עור צריך להיות שאם כופין אותו להכשיל את השני שהוא יהרג ולא יעבור דהרי זה כאילו אומרים לו להרוג את חבירו. ומשום כן נקט שזה רק דברי אגדה ולא לענין הלכה למעשה, כמו"כ בס' אילת השחר פרשת קדושים פרק י"ט פסוק ט"ז מציין דברי הרמ"א ביו"ד סימן של"ד ס"ח שאין צריך להוציא ממון כדי להוכיח את החוטא, ומשמע שלא עוברים בלאו דלא תעמוד על דם רעך.

....

תורם בעילום שם את ספרי "נתיבי הפרשה" כשש מאות עמודים נושאים הלכתיים אקטואליים לפי סדר הפרשיות לביהמ"ד ולבתי כנסיות (לא לפרטיים).

אפשר לפנות לפלאפון 052-7671254

הנושאים הבאים

מטו"מ - ביזת שלל המלחמה, וחציית את המלקוח בין תופשי המלחמה (לא בז).

דברים - דיני ערב תשעה באב, ענינא דיומא.

מכון ירושלים

אוצר מפרשי התורה

אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה בעריכה תמציתית וייחודית להשיג בהנחיות הספרים

מוסד הרב קוק

אשת חיל

מדרשים, נסתר, ראשונים, אחרונים, חסידות